

УДК 159.9:35.08

DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2021.5.10>

Улунова Ганна Євгенівна,

доктор психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій
Сумського державного університету
ORCID ID: 0000-0002-4839-098X

Ніколаєнко Сергій Олександрович

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій
Сумського державного університету
ORCID ID: 0000-0001-6204-9342

ГЕНДЕРНОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІНСЬКО-КООРДИНАЦІЙНОГО КОМПОНЕНТА КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

GENDER CHARACTERISTICS OF THE MANAGERIAL-COORDINATIVE COMPONENT OF UKRAINIAN CIVIL SERVANTS' PROFESSIONAL COMMUNICATION CULTURE

Стаття присвячена проблемі гендерних особливостей управлінсько-координаційного функціонального компонента культури професійного спілкування державних службовців України. В емпіричному дослідженні, яке проводилося у 2020 році, взяли участь 515 державних службовців із різною гендерною ідентичністю. Дослідження проводилося за допомогою стандартизованої комплексної психодіагностичної методики «Культура професійного спілкування державних службовців». На основі результатів дослідження встановлено, що культура професійного спілкування державних службовців має суттєві гендерні відмінності за такими показниками: серед державних службовців – чоловіків найбільш поширеною є авторитарна спрямованість у професійному спілкуванні, а серед державних службовців – жінок – діалогічний вид спрямованості; у більшості державних службовців – чоловіків психологічна грамотність у професійному спілкуванні характеризується середнім рівнем, а в державних службовців – жінок – високим рівнем; у державних службовців-чоловіків психологічна компетентність у професійному спілкуванні корелює з акмеологічними інваріантами професіоналізму у професійному спілкуванні, а в державних службовців – жінок – зі спрямованістю у професійному спілкуванні. Водночас культура професійного спілкування державних службовців – чоловіків та державних службовців – жінок не має відмінностей за такими показниками, як домінування середнього рівня спрямованості у професійному спілкуванні, середнього рівня психологічної компетентності у професійному спілкуванні та середнього рівня акмеологічних інваріантів професіоналізму у професійному спілкуванні, а також середнього рівня загальних показників за шкалою «Управлінсько-координаційний компонент культури професійного спілкування державних службовців».

Ключові слова: культура, професійне спілкування, управлінсько-координаційний компонент, гендер, державні службовці.

The article highlights the problem of gender peculiarities of managerial-coordinative functional component of Ukrainian civil servants' professional communication culture. The empirical study was conducted in 2020. It involved 515 civil servants with different gender identities. The study was conducted using a standardized comprehensive psychodiagnostic methodology "Culture of professional communication of civil servants". On analyzing the results of research, it can be concluded that civil servants' professional communication culture has significant gender differences in some indicators: among male civil servants the most common is the authoritarian focus in professional communication, and among female civil servants – the dialogical type of focus; most male civil servants have an average level of psychological literacy in professional communication, and most female civil servants have a high level; The psychological competence in professional communication of male civil servants correlates with acmeological invariants of professionalism in professional communication, but psychological competence in professional communication of female civil servants correlates with a focus in professional communication. At the same time, the culture of professional communication of male and female civil servants does not differ in such indicators as the dominance of the average level of focus in professional communication, the average level of psychological competence in professional communication, the average level of acmeological invariants of professionalism in professional communication and the average level of general indicators on the scale "Managerial-coordinative component of the culture of professional communication of civil servants".

Key words: culture, professional communication, managerial-coordinative component, gender, civil servants.

Згідно із соціологічним опитуванням, яке проводилося в березні 2021 р. Центром Розумкова, 80% українського суспільства не довіряє чиновникам [5]. Це не може не позначатися на ефективності взаємодії громадян із державними службовцями та посадовими особами. Безумовно, розв'язання вкрай актуального для України завдання з підвищення довіри громадян до представників органів державної влади насамперед потребує розвитку в останніх добросовісності, професійної компетентності тощо. Проте й цілеспрямована робота з поліпшення кількісних та якісних показників культури професійного спілкування в державних службовців є одним із чинників позитивної трансформації ставлення користувачів державних послуг до чиновників.

Вивченню різних аспектів професійного спілкування державних службовців присвячено роботи В.М. Безрук [1], М. Лаузікас [7], Л.В. Литвиної [4], Г.Є. Улунової [6] та інших. Більшість наявних досліджень присвячені вивченню спілкування державних службовців як соціально-психологічного явища без переходу до феномену культури професійного спілкування. Окрім того, методологічно й емпірично доведеною є важливість урахування гендерних особливостей спілкування державних службовців [8]. Вищевикладене обґрунтовує актуальність розроблення проблеми гендерних особливостей культури професійного спілкування державних службовців взагалі та зреалізованого в цьому контексті дослідження, викладеного у статті, – визначення гендерних особливостей управлінсько-координаційного компонента культури професійного спілкування державних службовців зокрема.

Зупинимось на розкритті базових для нашого дослідження понять. На основі акмеологічного [3] й особистісного [7] підходів культура професійного спілкування державних службовців визначається як комплексне динамічне особистісне утворення державного службовця, яке зумовлює ефективність його професійного позаорганізаційного та внутрішньоорганізаційного спілкування з метою реалізації державотворчих функцій та функцій служіння суспільству [6].

Функціональними компонентами культури професійного спілкування державних службовців виступають: 1) перцептивно-аналітичний; 2) трансляційно-інформаційний; 3) управлінсько-координаційний; 4) особистісно-професійного саморозвитку [6]. Управлінсько-координаційний компонент культури професійного спілкування державних службовців полягає в організації та регулюванні процесу професійного спілкування, стимулюванні

до нього інших суб'єктів спілкування, побудові та корекції стосунків із колегами, розв'язанні конфліктів та конфліктних ситуацій тощо.

Функціональні компоненти культури професійного спілкування державних службовців утворюються такими конструктами: 1) психологічною готовністю державних службовців до професійного спілкування, що поєднує спрямованість у професійному спілкуванні [2] та психологічну грамотність у професійному спілкуванні; 2) психологічною компетентністю у професійному спілкуванні; 3) акмеологічними інваріантами професіоналізму особистості державного службовця у професійному спілкуванні (комунікативні здібності, які стали особистісно-професійними якостями) [3].

Реалізація мети нашої роботи забезпечувалася проведенням емпіричного дослідження з використанням комплексної психодіагностичної методики «Культура професійного спілкування державних службовців» [6]. Методика містить 32 ситуації професійного спілкування державних службовців, розподілені на 4 блоки (відповідно до функціональних компонентів культури професійного спілкування державних службовців). Управлінсько-координаційному функціональному компоненту культури професійного спілкування присвячені завдання-ситуації блоку В. За кожною ситуацією професійного спілкування респонденту пропонується відповісти на 4 питання, кожне з яких пов'язано зі змістом конструктів функціональних компонентів культури професійного спілкування державних службовців: 1) спрямованістю у професійному спілкуванні (шкала В1); 2) психологічною грамотністю у професійному спілкуванні (шкала В2); 3) психологічною компетентністю у професійному спілкуванні (шкала В3); 4) акмеологічними інваріантами професіоналізму особистості державного службовця у професійному спілкуванні (шкала В4).

Отримані емпірично кількісні результати оброблялися за допомогою методів математичної статистики: χ^2 -критерія та коефіцієнта кореляції Пірсона.

У дослідженні взяли участь 515 державних службовців України, серед яких 52,4% (270 осіб) віднесли себе до жінок, а 47,6% (245 осіб) віднесли себе до чоловіків.

Застосування шкали В методики «Культура професійного спілкування державних службовців» дозволило нам дослідити рівні конструктів координаційно-функціонального компонента культури професійного спілкування державних службовців (табл. 1).

Аналіз результатів, поданих у таблиці 1, свідчить, що в державних службовців, як чоловіків (40,0%), так і жінок (44,1%), переважає середній рівень спрямованості у професійному спілкуванні (якщо в жінок ці відмінності є статистично значущими за χ^2 -критерієм за $p \leq 0,05$, то в чоловіків за ідентичним методом нами не зафіксовано статистично значущого домінування середнього рівня). Результати діагностики спрямованості у професійному спілкуванні конкретизовані в ранговому

аналізі видів спрямованості у професійному спілкуванні державних службовців (рис. 1).

Аналіз результатів, поданих на рис. 1, свідчить, що авторитарна спрямованість у професійному спілкуванні, яка перебуває на першому ранговому місці в державних службовців – чоловіків, у державних службовців – жінок розташована на останньому, шостому ранговому місці. Тобто чоловіки під час реалізації управлінсько-координаційних функцій у професійному спілкуванні

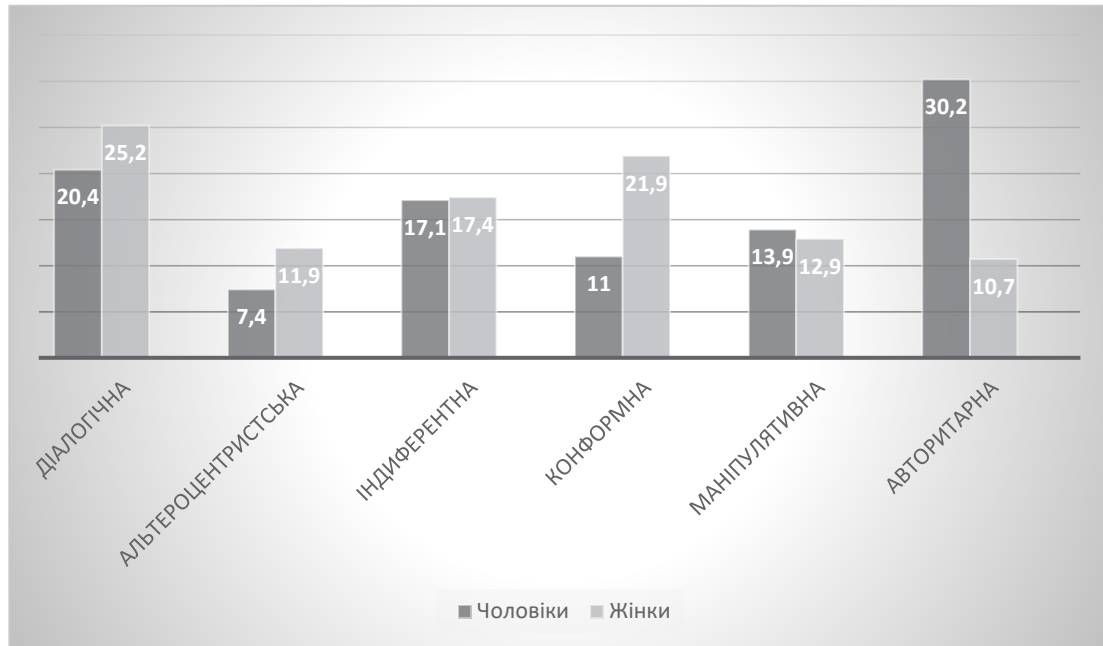

Рис. 1. Види спрямованості у професійному спілкуванні як конструкта управлінсько-координаційного компонента культури професійного спілкування державних службовців

Таблиця 1

Рівні конструктів управлінсько-координаційного функціонального компонента культури професійного спілкування державних службовців

Шкала В	Рівень	Респонденти			
		Чоловіки		Жінки	
		к-ть	%	к-ть	%
Спрямованість у професійному спілкуванні	Високий	64	26,1	86	31,9
	Середній	98	40,0	119	44,1
	Низький	83	33,9	65	24,0
Психологічна грамотність у професійному спілкуванні	Високий	87	35,5	124	45,9
	Середній	118	48,2	94	34,8
	Низький	40	16,3	52	19,3
Психологічна компетентність у професійному спілкуванні	Високий	88	35,9	81	30,0
	Середній	104	42,5	147	54,4
	Низький	53	21,6	42	15,6
Акмеологічні інваріанти професіоналізму особистості	Високий	95	38,8	103	38,1
	Середній	106	43,3	112	41,5
	Низький	44	17,9	55	20,4
Загальний показник за шкалою В	Високий	85	34,7	91	35,5
	Середній	107	43,7	119	44,1
	Низький	53	21,6	55	20,4

значно частіше за жінок схильні використовувати примус, ігнорувати думки співрозмовників, орієнтуватися суто на власну думку й інтереси. У державних службовців – жінок на першому ранговому місці в управлінському спілкуванні стоїть діалогічна спрямованість, яка в державних службовців – чоловіків посідає друге рангове місце. Отже, державні службовці, як чоловіки, так і жінки, мають приблизно однакову орієнтованість на рівноправність у професійному спілкуванні з колегами та відвідувачами. У державних службовців – жінок на другому ранговому місці під час реалізації управлінсько-координаційних функцій спостерігається конформна спрямованість, що свідчить про вираженість їхнього прагнення до збереження гарних стосунків зі співрозмовниками навіть через відмову від реалізації власних потреб та інтересів. Показово, що ідентичний вид спрямованості у професійному спілкуванні в державних службовців – чоловіків посідає передостаннє п'яте рангове місце. Індиферентна спрямованість у професійному спілкуванні як орієнтація на вирішення суто ділових проблем і в державних службовців – чоловіків, і в державних службовців – жінок посідає третє рангове місце. Аналогічна ситуація стосується і маніпулятивної спрямованості у професійному спілкуванні, яка і в державних службовців – чоловіків, і в державних службовців – жінок посідає четверте рангове місце. На п'ятому ранговому місці в державних службовців – жінок та на шостому ранговому місці в державних службовців – чоловіків – альтероцентристська спрямованість у професійному спілкуванні. Це свідчить про те, що державні службовці незалежно від гендеру під час реалізації управлінсько-координаційних функцій у професійному спілкуванні не орієнтовані на добровільну «центрацію» на партнері, його цілях, потребах та почуттях тощо.

У державних службовців – чоловіків домінує середній рівень (48,2%), а в державних службовців – жінок високий рівень (45,9%) психологічної грамотності у професійному спілкуванні (ці відмінності є статистично значущими за χ^2 -критерієм за $p \leq 0,01$). Це означає, що державні службовці – жінки мають більш фундаментальну, ніж державні службовці – чоловіки, базу знань стосовно технологій організації та регулювання комунікації з колегами та відвідувачами, їх мотивування до ефективного професійного спілкування і взаємодії, запобігання конфліктам, які виникають у професійній діяльності, та їх урегулювання тощо.

Показники психологічної грамотності у професійному спілкуванні фактично ідентичні

з показниками психологічної компетентності у професійному спілкуванні в державних службовців – чоловіків, проте суттєво відрізняються в державних службовців – жінок. Так, у державних службовців – чоловіків домінує середній рівень (42,5%) психологічної компетентності у професійному спілкуванні (проте ці відмінності є статистично незначущими за χ^2 -критерієм за $p \leq 0,05$). У державних службовців – жінок також переважає середній рівень (54,4%) психологічної компетентності у професійному спілкуванні (хоча ці відмінності є статистично незначущими за χ^2 -критерієм за $p \leq 0,01$). Отже, незважаючи на відмінності між показниками психологічної грамотності у професійному спілкуванні в державних службовців – чоловіків та державних службовців – жінок, управлінсько-координаційні компетентності у професійному спілкуванні як реалізація психологічної грамотності на практиці не мають гендерної специфіки.

У державних службовців, як чоловіків, так і жінок, домінує середній рівень (43,3 і 41,5% відповідно) акмеологічних інваріантів професіоналізму особистості у професійному спілкуванні (ці відмінності є статистично значущими за χ^2 -критерієм за $p \leq 0,05$). Це значить, що характеристики суб'єкта ефективного спілкування (справедливість, безконфліктність, рішучість, чесність, розважливність) однаково притаманні і державним службовцям – чоловікам, і державним службовцям – жінкам.

Інформативним є аналіз інтеркореляційних зв'язків між показниками психологічної спрямованості у професійному спілкуванні (шкала В1), психологічної грамотності у професійному спілкуванні (шкала В2), психологічної компетентності у професійному спілкуванні (шкала В3) і акмеологічних інваріантів професіоналізму особистості у професійному спілкуванні (шкала В4) (табл. 2).

За кореляцією Пірсона, за $n = 245$ на рівні значущості $p < 0,01$ існує прямий сильний кореляційний зв'язок між психологічною компетентністю у професійному спілкуванні й акмеологічними інваріантами професіоналізму особистості у професійному спілкуванні (0,19) як конструктами управлінсько-координаційного компонента культури професійного спілкування державних службовців – чоловіків.

За кореляцією Пірсона, за $n = 270$ на рівні значущості $p < 0,01$ існує прямий сильний кореляційний зв'язок між психологічною компетентністю у професійному спілкуванні та психологічною спрямованістю у професійному спілкуванні (0,26) як конструктами управлінсько-координа-

Таблиця 2

**Матриця інтеркореляцій між показниками шкал В1, В2, В3 та В4 методики
«Культура професійного спілкування державних службовців у державних службовців – чоловіків»**

Шкала	В1	В2	В3	В4
В1	1	0,02	-0,005	0,11
В2		1	0,09	0,07
В3			1	0,19
В4				1

Таблиця 3

**Матриця інтеркореляцій між показниками шкал В1, В2, В3 та В4 методики
«Культура професійного спілкування державних службовців у державних службовців – жінок»**

Шкала	В1	В2	В3	В4
В1	1	0,03	0,26	-0,02
В2		1	0,08	0,007
В3			1	0,009
В4				1

ційного компонента культури професійного спілкування державних службовців – жінок. Отже, психологічна компетентність у професійному спілкуванні державних службовців – чоловіків пов'язана з їхніми особистісними якостями, як-от чесність, справедливість, рішучість тощо: чим більш виражені в респондентів означені акмеологічні інваріанти професіоналізму у професійному спілкуванні, тим вищою є їхня психологічна компетентність у професійному спілкуванні. А в державних службовців – жінок психологічна компетентність у професійному спілкуванні узгоджується з їхньою спрямованістю у професійному спілкуванні: чим більш конструктивною є спрямованість у професійному спілкуванні, тим вищими є показники психологічної компетентності у професійному спілкуванні.

Загальний показник за шкалою «Управлінсько-координаційний компонент культури професійного спілкування державних службовців» розраховується на основі всіх вищезазначених даних. У державних службовців – чоловіків та в державних службовців – жінок домінує середній рівень (43,7 і 44,1% відповідно) управлінсько-координаційного компонента культури професійного спілкування державних службовців (ці відмінності є статистично значущими за χ^2 -критерієм за $p \leq 0,05$).

Отже, у результаті емпіричного дослідження нами зафіксовано гендерні особливості управлінсько-координаційного компонента культури професійного спілкування державних службовців. По-перше, культура професійного спілкування державних службовців – чоловіків та держав-

них службовців – жінок не має відмінностей за такими показниками, як: домінування середнього рівня спрямованості у професійному спілкуванні, середнього рівня психологічної компетентності у професійному спілкуванні та середнього рівня акмеологічних інваріантів професіоналізму у професійному спілкуванні, а також середнього рівня загальних показників за шкалою «Управлінсько-координаційний компонент культури професійного спілкування державних службовців». По-друге, культура професійного спілкування державних службовців – чоловіків та державних службовців – жінок відрізняється за такими показниками: серед державних службовців – чоловіків найбільш поширеною є авторитарна спрямованість у професійному спілкуванні, а серед державних службовців – жінок – діалогічний вид спрямованості; у більшості державних службовців – чоловіків психологічна грамотність у професійному спілкуванні характеризується середнім рівнем, а в більшості державних службовців – жінок – високим рівнем аналогічного конструкта. По-третє, психологічна компетентність у професійному спілкуванні корелює в державних службовців – чоловіків з акмеологічними інваріантами професіоналізму у професійному спілкуванні, а в державних службовців – жінок корелює зі спрямованістю у професійному спілкуванні.

Визначені гендерні особливості управлінсько-координаційного компонента культури професійного спілкування державних службовців мають урахуватися під час розроблення програм із розвитку культури професійного спілкування державних службовців.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Безрук В.М. Комунікативна компетентність у контексті сучасних дослідницьких концепцій та підходів. *Актуальні проблеми державного управління* : збірник наукових праць. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2017. Вип. 1 (69). С. 23–27.
2. Братченко С. Л. Диагностика личностно-развивающего потенциала : методическое пособие для школьных психологов. Псков : Изд-во ПОИПКРО, 1997. 68 с.
3. Деркач А.А., Зазыкин В.Г. Акмеология : учебное пособие. Санкт-Петербург : Питер, 2003. 256 с.
4. Литвинова Л.В. Комунікативна компетентність державних службовців: соціально-психологічний аспект. *Державне управління: теорія та практика*. 2014. № 1. С. 133–139.
5. Оцінка ситуації у країні, довіра до інститутів суспільства та політиків, електоральні орієнтації громадян (березень 2021 р.). URL: <http://surl.li/apfbm>.
6. Улунова Г.Є. Психологія розвитку культури професійного спілкування державних службовців у системі безперервної освіти : дис. ... докт. психол. наук. Київ, 2020. 561 с.
7. Laužikas M., Miliūtė A. Transformational Communication via Evolving Ethical and Moral Norms of Lithuanian Civil Service Organizations. *Entrepreneurship and Sustainability*. 2019. Issues : Entrepreneurship and Sustainability Center. Volume 6 (4). P. 1750–1761.
8. Yang Y., Chawla N.V., Uzzi B. A network's gender composition and communication pattern predict women's leadership success. *Pnas*. 2019. № 116 (6). P. 2033–2038.